

PRZEGLĄD PRAWA ADMINISTRACYJNEGO

(11)2026 • DOI: 10.17951/ppa.2026.11.57-80

UCZELNIA ŁUKASZEWSKI

MARCIN KONARSKI

marcinkonarski@op.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8791-884X>

Niemiecki system rekwizycji wojskowych. Między bezpieczeństwem państwa a ochroną prawa własności

*The German Legal System of Military Requisitions: Between
National Security and the Protection of Property Rights*

Wprowadzenie

Zagadnienie rekwizycji wojskowych należy do klasycznych, a zarazem najtrudniejszych problemów prawa publicznego, gdyż uwypukla fundamentalne napięcie między obowiązkiem zapewnienia bezpieczeństwa państwa a ochroną prawa własności, będącego częścią praw podstawowych (*Grundrechte*), których konstytucyjny charakter znajduje potwierdzenie w niemieckiej ustawie zasadniczej¹. W każdym systemie prawnym, który musi pogodzić wymogi obronności z gwarancjami

¹ Autor wyraża głęboką wdzięczność anonimowym recenzentom za ich skrupulatną analizę oraz cenne, konstruktywne sugestie, które znacząco wpłynęły na poprawę jakości oraz finalną wersję niniejszego opracowania.

konstytucyjnymi, pojawia się pytanie: Czy, kiedy i w jakim zakresie państwo może przymusowo korzystać z mienia obywateli w imię interesu publicznego?

W przypadku Republiki Federalnej Niemiec (RFN) problem ten nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ niemiecki porządek konstytucyjny – zbudowany po 1949 r. na fundamencie Ustawy Zasadniczej dla RFN z dnia 23 maja 1949 r.² – został zaprojektowany jako system głęboko zakorzeniony w zasadzie „państwa prawnego” (*Rechtsstaat*)³. Każda ingerencja państwa, w tym również w sferę majątkową, musi mieć jasne podstawy ustawowe, służyć dobru publicznemu i podlegać kontroli sądowej⁴.

Niemiecka refleksja konstytucyjna, wynikająca z doświadczeń XX w., zwłaszcza z okresu totalitaryzmu i gospodarki wojennej III Rzeszy⁵, doprowadziła do wykształcenia zasady, zgodnie z którą nawet w stanach nadzwyczajnych państwo nie traci charakteru prawnego, a jego działania pozostają podległe konstytucyjnym granicom⁶. Z tego punktu widzenia rekwizycje wojskowe stanowią test konstytucyjnej odporności systemu, który ukazuje, czy i w jakim zakresie wartości bezpieczeństwa i własności mogą współistnieć w ramach tego samego porządku normatywnego.

Pojęcie rekwizycji nie ma jednej definicji ustawowej ani w prawie niemieckim, ani w prawie międzynarodowym⁷. W ujęciu klasycznym oznacza ono czasowe, przymusowe zajęcie mienia prywatnego przez organy państwa w celu zaspoko-

² *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, BGBl. 1949 I, s. 1; t.j. BGBl. I 2012, s. 990, z późn. zm., dalej: GG.

³ Zob. m.in. J. Woleński, *O państwie prawa. Uwagi filozofa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, vol. 64(2), s. 9–25; C.E. Mecke, *The “Rule of Law” and the “Rechtsstaat”: A Historical and Theoretical Approach from a German Perspective*, „*Studia Iuridica*” 2019, vol. 79, s. 29–47; P. Lesiński, *Rechtsstaat and Its Legal Order According to Robert von Mohl*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo” 2020, vol. 31(113), s. 138–158.

⁴ Por. art. 20 ust. 3 oraz art. 19 ust. 4 GG.

⁵ Szerzej zob. m.in. C. Buchheim, *Die besetzten Länder im Dienste der deutschen Kriegswirtschaft während des Zweiten Weltkriegs. Ein Bericht der Forschungsstelle für Wehrwirtschaft*, „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” 1986, vol. 34(1), s. 117–145; R. Overly, *War and Economy in the Third Reich*, Oxford 1994, s. 257–343; M. Zmierzak, *Interwencjonizm, totalitaryzm czy ideologizacja gospodarki? Kilka uwag o własności i gospodarce w III Rzeszy*, „*Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi*” 2005, vol. 28, s. 269–280; M. Krepa, *Gospodarka Trzeciej Rzeszy w okresie Planu Czteroletniego. Zarys problematyki*, [w:] *Varia doctrinalia*, red. Ł. Machaj, Wrocław 2012, s. 163–174.

⁶ Por. K. Stern, *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*, vol. 4: *Grundrechte*, München 2010, s. 219.

⁷ Zob. m.in. Y. Dinstein, *The International Law of Belligerent Occupation*, Cambridge 2019, s. 228–256; M. Konarski, *Rekwizycje wojskowe na ziemiach polskich w latach 1919–1920 w świetle ustawodawstwa i orzecznictwa sądowego*, „*Studia Prawnicze KUL*” 2021, nr 2, s. 82–83; idem, *Rekwizycje wojskowe w prawie francuskim*, „*Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*” 2022, vol. 20(1), s. 75–97.

jenia potrzeb obronnych⁸. Różni się od wywłaszczenia tym, że nie prowadzi do trwałego przeniesienia własności, lecz jedynie do ograniczenia prawa własności poprzez obowiązek udostępnienia rzeczy lub świadczenia usług⁹.

Z punktu widzenia konstrukcji prawnych rekwizycja wojskowa należy do kategorii „świadczeń na rzecz obrony” (*Leistungen zur Verteidigung*)¹⁰, o których mowa w ustawie o świadczeniach na rzecz Bundeswehry¹¹. Nowelizacja GG z 24 czerwca 1968 r. (*Notstandsgesetze*) wprowadziła szczegółowe mechanizmy, dzięki którym administracja może uzyskać niezbędne dobra i usługi na cele obronne, jednocześnie gwarantując rekompensatę i kontrolę sądową.

W świetle obowiązującego systemu prawnego rekwizycje stanowią „ingerencję w prawo własności o charakterze funkcjonalnym” (*funktionaler Eigentumseingriff*), ponieważ są one ściśle powiązane z realizacją konstytucyjnego obowiązku obrony państwa¹² i jego materialnych podstaw¹³. Pamiętać jednak należy, że rekwizycja w prawie niemieckim nie jest aktem arbitralnego przymusu wobec jednostki, lecz instrumentem służebnym wobec „dobra wspólnego” (*Gemeinwohl*), zakorzenionym w konstytucyjnej równowadze między ochroną podstawowych praw jednostki, w tym prawa własności, a wymaganiami interesu publicznego. Ustawowa możliwość ograniczenia prawa własności wynika bowiem z konstytucyjnego prawa własności (art. 14 GG), które jednocześnie zobowiązuje właściciela do korzystania z własności w sposób służący dobru ogółu (*Eigentum verpflichtet*), a wszelkie ograniczenia muszą być dopuszczalne na podstawie ustawy i proporcjonalne w świetle konstytucji.

Aby zrozumieć współczesne znaczenie rekwizycji wojskowych, konieczne jest odwołanie się do historycznych źródeł niemieckiego „prawa obronnego” (*Wehrrecht*)¹⁴. W epoce II Cesarstwa Niemieckiego (*Deutsches Kaiserreich*) i Republiki Weimarskiej (*Weimarer Republik*) rekwizycje były postrzegane jako naturalny element wojskowej prerogatywy państwa (*Kriegsleistungspflicht*) i opierały się na szerokich, ogólnych klauzulach interesu publicznego (*Allgemeine Staatswohl-*

⁸ J. Ipsen, *Staatsrecht II – Grundrechte*, München 2021, s. 418.

⁹ Zob. szerzej: M. Konarski, *Constitutional Public Burdens as Part of the Defence Economy*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2023, nr 2, s. 79–100.

¹⁰ Wszystkie tłumaczenia z języka niemieckiego są tłumaczeniami własnymi autora.

¹¹ *Bundesleistungsgesetz*, BGBl. I 1956, s. 815, dalej: BLG.

¹² Art. 12a GG.

¹³ Art. 14 GG.

¹⁴ Termin *Wehrrecht* odnosi się do regulacji prawnych dotyczących obrony państwa i obowiązków obywateli w zakresie obronności. Tłumaczenie „prawo obronne” jest propozycją autora i służy ułatwieniu zrozumienia dla czytelnika polskojęzycznego.

klauseln), a nie na szczegółowych przepisach regulujących każdą sytuację (*Sonderregelungen*)¹⁵.

Po 1945 r. doświadczenia wojenne i nadużycia prawa publicznego doprowadziły do gruntownej zmiany filozofii konstytucyjnej. W RFN „prawo obronne” (*Wehrrecht*) stało się integralną częścią konstytucyjnego porządku praw podstawowych (*Grundrechte*), a nie jego wyjątkiem. Ustawa zasadnicza odrzuciła koncepcję *Kriegsverfassung*, czyli szczególnych regulacji konstytucyjnych obowiązujących wyłącznie w czasie wojny. Zastąpiono ją rozwiązaniami konstytucyjnymi dotyczącymi obrony państwa (*Wehrverfassung*)¹⁶. W tym nowym ujęciu każda forma ingerencji w prawa jednostki, także w kontekście militarnym, wymaga ustawowej podstawy, zachowania proporcjonalności i odszkodowania. Tym samym państwo nie może w imię obrony zawiesić konstytucji, lecz musi ją stosować nawet w stanie zagrożenia.

Stan badań i metodologia

Celem niniejszego artykułu jest analiza instytucji rekwizycji wojskowych w niemieckim porządku konstytucyjnym i ustawowym, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między normami konstytucyjnymi a regulacjami ustawowymi. Analiza prowadzona jest z perspektywy dogmatyki prawa publicznego przy zastosowaniu dwóch metod: systemowej dla ustalenia relacji między normami konstytucyjnymi i ustawowymi oraz historyczno-prawnej w celu zrekonstruowania ewolucji pojęcia rekwizycji.

Podstawę źródłową analizy stanowią przede wszystkim niepoddawane dotąd badaniom przez polską naukę teksty niemieckich aktów normatywnych w zakresie systemu rekwizycji wojskowych oraz współczesne wybrane komentarze i opracowania doktrynalne na ten temat.

Zamierzeniem autora jest ukazanie, że rekwizycje wojskowe nie stanowią luki prawnej w niemieckim systemie konstytucyjnym, lecz logiczny element koncepcji *wehrhafte Demokratie* – demokracji zdolnej do obrony, działającej wyłącznie w granicach prawa¹⁷.

¹⁵ Por. E. Komierzyńska, M. Zdyb, *Klausula interesu publicznego w działaniach administracji publicznej*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 2016, vol. 63(2), s. 161–179.

¹⁶ Por. W. Roemer, *Die neue Wehrverfassung*, „Juristen Zeitung” 1956, Nr. 7, s. 193–198. Termin *Wehrverfassung* nie występuje wprost w niemieckiej konstytucji. W literaturze prawniczej używa się go w znaczeniu „ustrój obronny państwa”, obejmujący przepisy konstytucyjne i ustawowe regulujące organizację, zadania i kontrolę sił zbrojnych oraz kompetencje władz w zakresie obrony.

¹⁷ Por. M. Stolleis, *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland*, vol. 4: *Staats- und Verwaltungsrechtswissenschaft in West und Ost 1945–1990*, München 2012, s. 298–306.

Zasadnicza teza niniejszej analizy jest taka, że niemiecki porządek konstytucyjny tworzy zintegrowany system normatywny, który pozwala na realizację obowiązków obronnych przy zachowaniu pełnej ochrony praw podstawowych. Rekwizycje wojskowe – jakkolwiek ingerencyjne w sferę majątkową jednostki – są ściśle reglamentowane i podporządkowane zasadzie państwa prawa.

Konstrukcyjnie opracowanie zostało podzielone na sześć części: Wprowadzenie; Stan badań i metodologia; Konstytucyjny kontekst rekwizycji wojskowych (tu dokonano analizy norm GG¹⁸ i ich wzajemnych relacji dogmatycznych); Ustawowe podstawy rekwizycji w prawie niemieckim (tu omówiono BLG jako centralną ustawę regulującą świadczenia na cele obronne); Rekwizycje w innych aktach prawnych dotyczących niemieckiej obronności (tu dokonano analizy regulacji uzupełniających, tworzących system „kompleksowej obrony państwa” – *Gesamtverteidigung*); Zakończenie (zawiera syntezę wniosków i możliwe implikacje dla systemu prawnego w Polsce). Każda z części opiera się na założeniu, że normy konstytucyjne i ustawowe tworzą dynamiczną strukturę, w której prawo własności i interes publiczny współistnieją w sposób normatywnie zrównoważony.

Należy w tym miejscu z całą mocą podkreślić, że problem rekwizycji wojskowych nie ma charakteru czysto teoretycznego. W kontekście współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa – zwłaszcza wojny hybrydowej, cyberataków i kryzysów energetycznych – kwestia możliwości wykorzystania zasobów prywatnych na rzecz państwa ponownie zyskuje na aktualności. Przepisy wspomnianej BLG czy też ustawy o bezpieczeństwie energetycznym (EnSiG – *Energiesicherungsgesetz*)¹⁹, o której powiemy więcej w dalszej części rozważań, mogą zostać zastosowane w razie konieczności zabezpieczenia infrastruktury energetycznej i transportowej w czasie kryzysu, przy czym nawet w sytuacjach wyjątkowych państwo nie może stosować środków przymusu w sposób arbitralny.

W tym kontekście analiza rekwizycji wojskowych ma znaczenie nie tylko dogmatyczne, lecz także praktyczne, dotyczy bowiem prawnego przygotowania państwa do działania w stanach nadzwyczajnych przy zachowaniu standardów konstytucyjnych²⁰.

¹⁸ Art. 12a, 14 oraz 87a GG.

¹⁹ *Gesetz zur Sicherung der Energieversorgung* (Ustawa o zabezpieczeniu dostaw energii), BGBl. I 1974, s. 1726–1739.

²⁰ Por. M. Konarski, *Ciężary publiczne...*

Konstytucyjny kontekst rekwizycji wojskowych

Rekwizycja wojskowa jest szczególnym przypadkiem ingerencji państwa w sferę majątkową jednostki, który w niemieckim porządku konstytucyjnym mieści się w ramach art. 14 ust. 3 GG. Zgodnie z tym przepisem „wywłaszczenie” (*Enteignung*) jest dopuszczalne wyłącznie dla dobra publicznego i na podstawie ustawy, która określa rodzaj i zakres odszkodowania. Choć termin „rekwizycja” (*Requisition*) nie występuje *expressis verbis* w GG, niemiecka doktryna konstytucyjna przyjmuje, że jest to szczególna forma wywłaszczenia czasowego, mająca na celu zabezpieczenie potrzeb obronnych państwa²¹.

Odróżnia ją od klasycznego wywłaszczenia przede wszystkim charakter tymczasowy i funkcjonalny – rekwizycja nie prowadzi do trwałego przeniesienia własności, lecz do ograniczenia możliwości korzystania z niej w określonym celu. Każda forma przymusowego wykorzystania mienia na potrzeby państwa stanowi ingerencję w konstytucyjnie chronione prawo własności, niezależnie od jej nazwy ustawowej.

Rekwizycje wojskowe mieszczą się zatem w kategorii tzw. *Eingriffe in das Eigentum mit Funktionsbezug*, czyli ingerencji funkcjonalnych, które służą zapewnieniu działania organów państwowych w stanach szczególnych. Jednakże należy podkreślić, że konstytucyjna dopuszczalność opiera się nie tylko na art. 14 GG, lecz także na systemowym związku z art. 73 pkt 1 GG (wyłączne kompetencje federacji, w tym obrona) oraz art. 87a GG (status Bundeswehry).

Zasadniczym punktem odniesienia dla konstytucyjnego ujęcia rekwizycji wojskowych jest art. 87a GG, który reguluje status Bundeswehry jako „sił zbrojnych RFN w celu obrony” (*Zur Verteidigung*)²². Przepis ten w ust. 2–4 przewiduje możliwość użycia Bundeswehry również w sytuacjach nadzwyczajnych, w tym do wsparcia władz cywilnych²³.

Z perspektywy formalnoprawnej art. 87a GG tworzy konstytucyjne uzasadnienie dla stosowania środków materialnych niezbędnych do realizacji zadań obronnych. Choć nie stanowi samodzielnej podstawy ingerencji w prawo własności, to w połączeniu z art. 14 GG oraz ustawami wykonawczymi – zwłaszcza

²¹ M. Sachs (Hrsg.), *Grundgesetz. Kommentar*, München 2021, art. 14, Rn. 65.

²² „Der Bund stellt Streitkräfte zur Verteidigung auf. Ihre zahlenmäßige Stärke und die Grundzüge ihrer Organisation müssen sich aus dem Haushaltsplan ergeben” („Państwo federalne utrzymuje siły zbrojne w celu obrony, przy czym ich liczebność oraz podstawowe zasady organizacji muszą wynikać z ustalonego budżetu”).

²³ Por. H. Wyligala, *Uwarunkowania systemu zarządzania kryzysowego w Republice Federalnej Niemiec*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2010–2011, vol. 5, s. 133–154.

BLG – umożliwia administracji wojskowej korzystanie z zasobów cywilnych w ramach konstytucyjnego obowiązku obrony²⁴.

W kontekście rekwizycji szczególne znaczenie ma art. 12a GG, wprowadzony w 1956 r. w ramach tzw. *Wehrverfassung* (ustroju obronnego). Przepis ten ustanawia obowiązek obywateli do służby wojskowej i innych świadczeń na rzecz obrony, w tym tzw. obowiązku służby w stanie obrony (*Dienstplichten im Verteidigungsfall*)²⁵. Z jego treści wynika, że państwo ma konstytucyjne prawo do nakładania na obywateli, w tym na osoby prawne, obowiązków o charakterze obronnym. Obejmuje to nie tylko obowiązki osobiste, lecz także materialne, takie jak udostępnienie mienia lub świadczenie usług na rzecz Bundeswehry²⁶.

W tym sensie art. 12a GG stanowi konstytucyjną podstawę dla BLG, będącego ustawowym rozwinięciem instytucji „świadczeń na rzecz obrony” (*Leistungen zur Verteidigung*). Obowiązki wynikające z art. 12a GG są zgodne z zasadą państwa prawa, o ile przewidziane są ustawowo oraz są proporcjonalne i kompensowane. Rekwizycje spełniają te kryteria, jeśli towarzyszy im gwarancja odszkodowania oraz możliwość odwołania się do sądu administracyjnego²⁷.

Z punktu widzenia systemowego art. 14 GG (prawo własności), art. 12a GG (obowiązki obronne) i art. 87a GG (organizacja Bundeswehry) tworzą spójną strukturę konstytucyjną pozwalającą na ograniczanie praw jednostki w ramach *demokratischer Rechtsstaat*. Art. 14 GG pełni funkcję gwarancyjną, co oznacza, że chroni własność i zapewnia społeczną odpowiedzialność prawa własności (*Sozialbindung des Eigentums*), co w praktyce oznacza, że właściciel nie może używać własności w sposób sprzeczny z porządkiem prawnym i zasadami społecznej współodpowiedzialności, a państwo może ograniczać własność lub wymagać świadczeń w interesie publicznym, przy zachowaniu zasad proporcjonalności i ustawowej podstawy. Art. 12a GG wprowadza natomiast pozytywny obowiązek świadczenia na rzecz państwa w sytuacjach nadzwyczajnych, a art. 87a GG określa podmiot odpowiedzialny za egzekwowanie tych obowiązków.

W ujęciu formalnoprawnym rekwizycja wojskowa stanowi punkt styczny między trzema normami prawnymi: ochroną praw jednostki, obowiązkami publicznymi oraz konstytucyjnymi uprawnieniami państwa w zakresie bezpie-

²⁴ Por. K. Malinowski, *Epokowy zwrot (Zeitenwende) w niemieckiej polityce bezpieczeństwa*, „Przegląd Zachodni” 2022, nr 3, s. 22.

²⁵ Por. tłumaczenie B. Banaszaka i A. Malickiej w pracy *Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.*, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Warszawa 2011, s. 523.

²⁶ Por. zakres podmiotowy i przedmiotowy rekwizycji w prawie francuskim: M. Konarski, *Rekwizycje wojskowe w prawie francuskim...*, s. 81–82.

²⁷ Por. idem, *Military and Civilian Requisitions in Light of the Rulings of the Supreme Administrative Tribunal from 1923–1931*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2023, vol. 21(1), s. 201–222.

czeństwa. Nie jest to klasyczne wyłączenie, lecz szczególna forma realizacji obowiązków publicznych poprzez obowiązek świadczenia materialnego lub usługowego. W literaturze określa się ją mianem *Leistungseingriff eigener Art*, czyli ingerencji w prawo własności o charakterze świadczeniowym własnego rodzaju²⁸. Tym samym rekwizycja wojskowa znajduje się na granicy między sferą praw podstawowych a wykonywaniem konstytucyjnych zadań państwa w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa publicznego²⁹. Należy podkreślić, że prawo własności w Niemczech nie jest nieograniczonym przywilejem jednostki wobec państwa, lecz prawem podlegającym regulacjom publicznym, które w sytuacjach zagrożenia pozwalają państwu na czasowe współkorzystanie z własności.

Kluczowym elementem konstytucyjnego kontekstu rekwizycji wojskowych jest zasada proporcjonalności (*Verhältnismäßigkeitsprinzip*), wynikająca z art. 20 ust. 3 GG³⁰. Każda ingerencja w prawo własności musi być konieczna, odpowiednia i proporcjonalna w ścisłym sensie. Obowiązek udostępnienia mienia na cele obronne jest zgodny z konstytucją tylko wówczas, gdy: służy bezpośrednio ochronie bezpieczeństwa państwa, nie może być osiągnięty mniej dolegliwymi środkami oraz przewiduje sprawiedliwą kompensację.

Zasada proporcjonalności pełni zatem funkcję równoważącą między interesem publicznym a indywidualnymi prawami właściciela. W literaturze podkreśla się, że wymóg kompensacji ma nie tylko znaczenie ekonomiczne, lecz również aksjologiczne – potwierdza, że władza publiczna działa w granicach prawa i nie może instrumentalnie wykorzystywać obywateli³¹.

Zgodnie z art. 19 ust. 4 GG każdemu, kogo prawa zostały naruszone przez władzę publiczną, przysługuje ochrona sądowa. Oznacza to, że także decyzje o rekwizycji wojskowej, polegające na zajęciu majątku jednostki w trybie BLG lub podobnych ustaw, podlegają kontroli sądów administracyjnych. W praktyce każdy przypadek zajęcia mienia może zostać zaskarżony, a sąd jest zobowiązany zbadać zarówno formalną, jak i materialną zgodność decyzji z prawem, w tym proporcjonalność ingerencji w prawo własności. Tym samym kontrola sądowa stanowi istotny mechanizm równoważący potrzeby obronne państwa i ochronę jednostki. Jest to szczególnie istotne w świetle historycznych doświadczeń Nie-

²⁸ Por. J. Ipsen, *op. cit.*, s. 423.

²⁹ Por. I. Mirek, *Daniny publiczne a prawa podstawowe w Ustawie Zasadniczej RFN*, [w:] *Instytucje prawa finansowego a wartości konstytucyjne. Księga dedykowana Profesor Teresie Dębowskiej-Romanowskiej*, red. M. Bogucka-Felczak, T. Nowak, J. Olesiak, Łódź 2024, s. 239–241.

³⁰ Zasada proporcjonalności nie jest wprost sformułowana w GG, lecz wynika z wykładni wskazanego przepisu, nakładając obowiązek działania organów państwowych w granicach prawa i respektowania podstawowych praw jednostki.

³¹ Por. C. Degenhart, *Staatsrecht I: Staatsorganisationsrecht*, Heidelberg 2022, s. 312.

miec z lat 1933–1945, kiedy brak skutecznych mechanizmów sądowej kontroli doprowadził do nadużyć w sferze prawa administracyjnego i wojskowego.

Niemiecki model konstytucyjny przeszedł ewolucję od centralistycznych i militarnych mechanizmów epoki II Cesarstwa Niemieckiego i III Rzeszy do współczesnego, federalnego systemu demokratycznego. W Republice Weimarskiej ingerencje państwa w prawo własności, w tym rekwizycje, były regulowane w art. 153 Konstytucji Rzeszy Niemieckiej (*Verfassung des Deutschen Reiches*), który dopuszczał wywłaszczenie „dla dobra wspólnego” przy zachowaniu odszkodowania i możliwości dochodzenia roszczeń na drodze sądowej³².

Ustawa zasadnicza z 1949 r. radykalnie zmieniała ramy konstytucyjne, wprowadzając systemową ochronę praw jednostki. Współczesne rekwizycje wojskowe w RFN, realizowane na podstawie takich aktów normatywnych jak *Bundesleistungsgesetz*, muszą spełniać surowe kryteria konstytucyjne: posiadać ustawową podstawę, zachowywać proporcjonalność, zapewniać odszkodowanie oraz podlegać kontroli sądowej. Współczesne niemieckie regulacje obronne (*Wehrrecht*) nie stanowią kontynuacji dawnych tradycji. Ich istotą jest podporządkowanie konieczności militarnej zasadzie konstytucyjnej legalności.

Konstytucyjny kontekst rekwizycji wojskowych w RFN ukazuje dojrzały model równoważenia interesów: bezpieczeństwo narodowe jest uznawane za wartość konstytucyjną, lecz nie absolutną; prawo własności zachowuje pierwszeństwo, o ile jego ograniczenie nie jest niezbędne dla obrony; ustawowy obowiązek rekompensaty stanowi materialny warunek legalności ingerencji; kontrola sądowa gwarantuje zachowanie zasady państwa prawa również w stanach nadzwyczajnych.

Zgodnie z przyjętym kanonem interpretacji rekwizycja wojskowa w niemieckim porządku konstytucyjnym jest zatem formą „ograniczonego wywłaszczenia funkcjonalnego”, która służy nie tyle interesowi aparatu państwowego, co ochronie konstytucyjnego dobra wspólnego, czyli bezpieczeństwa Republiki i jej obywateli.

Ustawowe podstawy rekwizycji w prawie niemieckim

Ustawowe podstawy rekwizycji w RFN należy rozpatrywać w kontekście konstytucyjnego porządku federalnego, w którym kompetencje w zakresie obronności i zapewnienia bezpieczeństwa narodowego zostały jednoznacznie przyznane władzom federalnym. Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie świadczeń rzeczowych i osobistych na rzecz obronności państwa jest – jak już

³² *Verfassung des Deutschen Reiches vom 11. August 1919* (Konstytucja Rzeszy Niemieckiej z 11 sierpnia 1919 r.).

to powiedzieliśmy – BLG. Ustawa ta stanowi rozwinięcie i konkretyzację norm konstytucyjnych wynikających z art. 73 pkt 1, art. 87a oraz art. 14 ust. 3 GG, tworząc ramy prawne dla ingerencji państwa w sferę majątkową obywateli w celu realizacji zadań obronnych³³.

Bundesleistungsgesetz należy do grupy tzw. *Verteidigungsvorsorgegesetze*, czyli ustaw przewidujących środki administracyjne i logistyczne, które mają zapewnić przygotowanie państwa do działań obronnych w sytuacjach kryzysowych³⁴. Została uchwalona w okresie zimnej wojny, kiedy to podstawowym założeniem ustawodawcy było stworzenie ram prawnych dla mobilizacji zasobów gospodarczych i ludzkich w razie konfliktu zbrojnego lub stanu zagrożenia³⁵. W przeciwieństwie do wcześniejszych aktów z okresu Republiki Weimarskiej BLG nie przyznaje organom władzy wykonawczej nieograniczonego uprawnienia do konfiskaty mienia, lecz ustanawia sformalizowany system świadczeń obronnych (*Leistungen zur Verteidigung*), poddany ścisłej kontroli administracyjnej i sądowej.

Ratio legis BLG polega na umożliwieniu państwu natychmiastowego dostępu do określonych dóbr i usług niezbędnych do utrzymania zdolności obronnych, przy jednoczesnym poszanowaniu praw właścicieli. Zgodnie z § 1 ust. 1 BLG świadczenia mogą być wymagane m.in. dla celów obrony („Leistungen können angefordert werden ... für Zwecke der Verteidigung”). Ustawa zapewnia w ten sposób możliwość pozyskiwania takich świadczeń na potrzeby obrony państwa, co znajduje odzwierciedlenie w przytoczonym przepisie, który określa przesłanki ich wymagania. Konstrukcja ta podkreśla dualny charakter regulacji – z jednej strony funkcjonalny (umożliwienie realizacji zadań obronnych), a z drugiej gwarancyjny (ochrona przed arbitralnością władzy publicznej).

Paragraf 3 ust. 1 BLG stanowi, że świadczenia mogą być żądane tylko wtedy, gdy potrzeba ich nie może być zaspokojona w inny sposób, w odpowiednim czasie lub bez nadmiernych kosztów. Ponadto żądanie to powinno być ograniczone do niezbędnego zakresu. Ustawa przewiduje, że świadczenia mogą obejmować m.in. czasowe udostępnienie rzeczy ruchomych i nieruchomości do użytku lub innego wykorzystania na potrzeby obronne, a także – w określonych przypadkach – przejście własności rzeczy ruchomych na użytkownika, jeżeli konieczność ich wykorzystania przewiduje długotrwałe użycie lub istotne nakłady³⁶.

Dodatkowo, w kontekście wykorzystania nieruchomości na potrzeby państwa, przepisy BLG dopuszczają czasowe użycie pomieszczeń lub nieruchomości na

³³ Zob. H. Erkens, *Das Bundesleistungsgesetz*, „Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Verwaltung und Recht in der Bundeswehr” 2020, vol. 64(8), s. 169–175.

³⁴ Por. M. Konarski, *Ciężary publiczne w sytuacjach konstytucyjnych stanów nadzwyczajnych*, „Przegląd Prawa Administracyjnego” 2020, vol. 3, s. 83–109.

³⁵ Por. J. Ipsen, *op. cit.*, s. 342.

³⁶ § 2 ust. 1 BLG.

zakwaterowanie lub działalność państwową, zgodnie z § 3 ust. 4 BLG, przy zachowaniu zasady proporcjonalności i zastępczych możliwości zakwaterowania, a także czasowe zajęcie gruntów lub budynków w ramach manewrów wojskowych oraz zapewnienie kwater dla jednostek wojska, zgodnie z § 68–75 BLG (np. § 71 BLG), przy obowiązku odszkodowania właścicielowi i ograniczeniu do niezbędnego zakresu³⁷.

W ten sposób katalog świadczeń wynikający z § 2 ust. 1 BLG uzupełnia się o szczegółowe przepisy dotyczące użycia nieruchomości i pomieszczeń dla celów obronnych lub ćwiczeń wojskowych, stanowiąc całościowy system regulacji świadczeń na rzecz państwa. Rekwizycja w rozumieniu BLG ma więc charakter administracyjno-prawnego stosunku zobowiązaniowego między państwem a właścicielem rzeczy, powstającego z mocy decyzji administracyjnej.

Co istotne, przewidziana w BLG instytucja prawna *Inanspruchnahme* oznacza czasowe korzystanie z cudzej własności na potrzeby obronne, a nie formalne wywłaszczenie w rozumieniu art. 14 ust. 3 GG, które skutkowałoby trwałym pozbawieniem własności. Ustawa nie zawiera odrębnej instytucji wywłaszczenia w tym konstytucyjnym sensie, lecz przewiduje odszkodowanie i rekompensatę dla osób dotkniętych ograniczeniem lub wykorzystaniem ich rzeczy, w szczególności poprzez przepisy o odszkodowaniu za utratę użytkowania i za szkody wynikające z *Inanspruchnahme*³⁸. Takie ukształtowanie instytucji odróżnia je od klasycznej konfiskaty wojennej, która polegała na jednostronnym zajęciu mienia bez gwarancji odszkodowania ani ochrony prawnej.

Decyzja o nałożeniu świadczenia obronnego stanowi akt władczy administracji publicznej o indywidualno-konkretnym charakterze, podlegający pełnej kontroli sądowoadministracyjnej. Tym samym jednostka zachowuje prawo do sądowej ochrony przed nadużyciem kompetencji administracyjnej, co wpisuje się w zasadę praworządności materialnej³⁹.

Z punktu widzenia ochrony praw jednostki kluczowe znaczenie mają procedury przewidziane w § 7 BLG. Zgodnie z nimi organy odpowiedzialne za żądanie świadczeń (*Anforderungsbehörden*) zwykle działają na wniosek podmiotów uprawnionych (*Bedarfsträger*). W takim wniosku należy wskazać powód żądania, rodzaj i zakres wymaganego świadczenia oraz termin jego realizacji. Podmioty uprawnione określone są w rozporządzeniu wydanym przez rząd federalny za zgodą Bundesratu, a upoważnienie do wydania rozporządzenia może zostać przekazane rządowi krajów związkowych. Ponadto ustawodawca przewidział

³⁷ Por. regulacje polskie w tym zakresie: M. Konarski, *Seizure of Real Estate for Temporary Accommodation of the Armed Forces of the Republic of Poland*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2025, vol. 23(2), s. 65–86.

³⁸ § 2 oraz 20–26 BLG.

³⁹ Art. 20 ust. 3 GG.

możliwość wniesienia środka zaskarżenia w trybie § 68 ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (*Verwaltungsgerichtsordnung*), co oznacza, że rekwizycje podlegają pełnej kontroli sądowoadministracyjnej.

W praktyce administracyjnej BLG realizowana jest głównie przez Federalny Urząd ds. Infrastruktury, Ochrony Środowiska i Usług dla Bundeswehry (*Bundesamt für Infrastruktur, Umweltschutz und Dienstleistungen der Bundeswehr*), który odpowiada za planowanie i ewidencjonowanie potencjalnych świadczeń. System ten ma charakter zdecentralizowany, co odzwierciedla federalną strukturę państwa, ale wszelkie decyzje wydawane są w imieniu Federacji, a nie krajów związkowych. Takie rozwiązanie ma zapewnić jednolitość standardów i wyeliminować ryzyko rozbieżności interpretacyjnych między krajami.

Zasady wynagradzania szkód i ograniczeń związanych z *Inanspruchnahme* przewidują przepisy o odszkodowaniu i rekompensacie zawarte w § 20–22 BLG. Zgodnie z § 20 BLG odszkodowanie za żądanie rzeczy ustala się na podstawie zwyczajnego wynagrodzenia rynkowego lub – gdy brak porównywalnych stawek – przez sprawiedliwą ocenę interesów ogólnych i stron. W przypadku świadczeń usługowych odszkodowanie opiera się na zwyczajnych stawkach rynkowych za takie usługi⁴⁰. W razie sporu co do wysokości odszkodowania lub rekompensaty przewidzianej na mocy BLG – a szczególnie wówczas, gdy kwota została zdeponowana – każda strona może dochodzić swoich praw przed właściwym sądem cywilnym zgodnie z treścią § 18 BLG. Konstrukcja ta ma zapewnić zgodność ustawy z art. 14 ust. 3 GG, który stanowi, że wyłączenie może nastąpić jedynie na podstawie ustawy i za „odpowiednim odszkodowaniem” (*eine angemessene Entschädigung*).

W doktrynie podkreśla się, że system odszkodowawczy BLG ma charakter obiektywno-sprawiedliwy, to znaczy, że nie wymaga wykazania winy po stronie organu państwowego, a jedynie samego faktu przejęcia rzeczy lub usługi⁴¹. Odszkodowanie jest więc elementem konstrukcyjnym legalności rekwizycji, gdyż brak odpowiedniej kompensacji czyniłby decyzję administracyjną sprzeczną z konstytucją⁴².

Art. 14 ust. 1 i 2 GG określa dwojaką funkcję prawa własności – ochronną i społeczną. Prawo to z jednej strony gwarantuje własność prywatną, z drugiej zaś nakłada obowiązek korzystania z niej w sposób służący dobru ogółu (*Eigentum verpflichtet*). W tym kontekście rekwizycje wojskowe stanowią formę realizacji społecznego obowiązku właściciela wobec wspólnoty. Jak słusznie zauważa

⁴⁰ § 22 BLG.

⁴¹ Zob. M. Sachs (Hrsg.), *op. cit.*, art. 14, Rn. 88.

⁴² Por. system rekompensat i odszkodowań w prawie francuskim: M. Konarski, *Rekwizycje wojskowe w prawie francuskim...*, s. 87–91.

K. Hesse, „prawo własności w państwie konstytucyjnym nie jest przywilejem, lecz funkcją społeczną, której granice wyznacza dobro wspólne”⁴³.

Ingerencje w prawo własności, nawet w sytuacjach nadzwyczajnych, muszą zachowywać proporcjonalność i nie mogą prowadzić do naruszenia istoty prawa⁴⁴. *Bundesleistungsgesetz* w pełni realizuje ten standard – ograniczenie własności następuje tylko na podstawie ustawy, decyzja podlega kontroli sądowej, a każda ingerencja wiąże się z obowiązkiem rekompensaty.

Bundesleistungsgesetz stanowi swoiste ogniwo łączące sferę prawa konstytucyjnego, administracyjnego i cywilnego. Jego funkcją dogmatyczną jest zapewnienie, by obowiązki obywateli wobec państwa w zakresie obronności były realizowane w sposób zgodny z „zasadą państwa prawa” (*Rechtsstaatsprinzip*). W literaturze prawniczej określa się to jako konstytucyjne ograniczenie władzy państwa (*verfassungsimmanente Begrenzung der Staatsgewalt*)⁴⁵.

Ustawa ta stanowi również przykład implementacji konstytucyjnej koncepcji demokracji zdolnej do samoobrony (*wehrhafte Demokratie*), czyli systemu demokratycznego wyposażonego w mechanizmy ochrony przed działaniami zagrażającymi jego konstytucyjnym fundamentom. Państwo musi być w stanie zapewnić bezpieczeństwo zewnętrzne przy jednoczesnym poszanowaniu podstaw porządku prawnego. Rekwizycje wojskowe, traktowane jako szczególna forma świadczenia publicznego, pokazują, że nawet w sytuacjach zagrożenia podstawowe prawa jednostki, w tym prawo własności, pozostają w mocy, choć mogą zostać ograniczone w zakresie przewidzianym przez prawo.

Rekwizycje w innych aktach prawnych dotyczących niemieckiej obronności

Regulacja instytucji rekwizycji w niemieckim porządku prawnym nie ogranicza się wyłącznie do BLG. System prawa obronnego RFN ma charakter złożony i obejmuje szereg aktów ustawowych, które – choć nie zawsze wprost posługują się terminem „rekwizycja” – przewidują różnorodne formy ingerencji w sferę majątkową jednostki dla celów obronnych, ratowniczych i bezpieczeństwa cy-

⁴³ K. Hesse, *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*, Heidelberg 2020, s. 145. Por. M. Romanowski, *Własność prywatna i dobro wspólne*, [w:] *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, red. W. Arndt, F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki, Warszawa 2013, s. 233–254.

⁴⁴ Por. regulacje ukraińskie dotyczące podstaw wygaśnięcia prawa własności w warunkach stanu wojennego: В.М Коссака, У.Б. Андрусів, *Реквізіція як підстава припинення права власності в умовах воєнного стану*, „Науковий вісник УжНУ. Серія: Право” 2023, vol. 76(1), s. 169–175.

⁴⁵ Por. B. Pieroth, B. Schlink, *Grundrechte. Staatsrecht II*, Heidelberg 2022, s. 221.

wilnego, które wspólnie tworzą strukturę prawną umożliwiającą funkcjonowanie tzw. zintegrowanego systemu obrony państwa (*Gesamtverteidigung*).

Pojęcie *Gesamtverteidigung* zostało wprowadzone do niemieckiego porządku prawnego w latach 60. XX w. w ramach przebudowy doktryny obronnej RFN po wstąpieniu do NATO. Koncepcja ta obejmuje nie tylko obronę militarną, lecz także bezpieczeństwo cywilne, gospodarcze i infrastrukturalne. W praktyce oznacza to, że instrumenty prawne umożliwiające mobilizację zasobów w razie kryzysu są rozproszone w wielu ustawach, których stosowanie jest skoordynowane przez Federalne Ministerstwo Obrony (*Bundesministerium der Verteidigung*)⁴⁶ oraz Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (*Bundesministerium des Innern*).

W świetle przyjętych zasad rekwizycje w ramach *Gesamtverteidigung* mają różnorodny charakter. Mogą przybierać formę świadczeń rzeczowych (przekazanie mienia, udostępnienie infrastruktury), świadczeń osobistych (obowiązek pracy lub służby) lub zobowiązań przedsiębiorstw do świadczenia usług publicznych na rzecz obrony. Wszystkie jednak podlegają konstytucyjnym ograniczeniom wynikającym z art. 12, 14 i 87a GG, co gwarantuje zachowanie równowagi między potrzebami państwa a ochroną praw jednostki.

Istotne znaczenie w systemie prawnym RFN mają tzw. *Sicherstellungs- und Vorsorgegesetze*, czyli ustawy o zapewnieniu funkcjonowania podstawowych sektorów gospodarki i przygotowaniu państwa na sytuacje kryzysowe. Do najważniejszych należą przede wszystkim ustawa o zabezpieczeniu świadczeń w zakresie gospodarki przemysłowej oraz obrotu pieniężnego i kapitałowego (WiSiG – *Wirtschaftssicherstellungsgesetz*) z 24 sierpnia 1965 r.⁴⁷, dotycząca utrzymania dostępności dóbr i usług gospodarczych o znaczeniu strategicznym w sytuacjach kryzysowych, oraz ustawa o zapewnieniu bezpieczeństwa ruchu (VerkSiG – *Verkehrssicherstellungsgesetz*) z 24 sierpnia 1965 r.⁴⁸, dotycząca utrzymania dostępności usług transportowych o znaczeniu strategicznym w sytuacjach zagrożenia zewnętrznego lub kryzysowego – obie wielokrotnie nowelizowane. Ustawy te tworzą ramy prawne dla utrzymania dostępności dóbr i usług o znaczeniu strategicznym w sytuacjach zagrożenia zewnętrznego lub wewnętrznego.

Zgodnie z § 1 WiSiG celem jest umożliwienie władzom federalnym i krajowym zapewnienia ciągłości funkcjonowania gospodarki, infrastruktury krytycznej oraz podstawowych usług publicznych w czasie kryzysu. Przepisy przewidują m.in. możliwość czasowego zajęcia lub przekazania do dyspozycji państwa przedsię-

⁴⁶ Szerzej zob. B. Koszel, *Rola Federalnego Ministerstwa Obrony (BMVg) w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa Niemiec w XXI wieku*, „Colloquium” 2022, vol. 14(2), s. 23–38.

⁴⁷ *Gesetz über die Sicherstellung von Leistungen auf dem Gebiet der gewerblichen Wirtschaft sowie des Geld- und Kapitalverkehrs*, BGBl. I 1965, s. 920.

⁴⁸ *Gesetz zur Sicherstellung des Verkehrs*, BGBl. I 1965, s. 927–937.

biorstw produkcyjnych, magazynów, środków transportu oraz infrastruktury logistycznej.

Z punktu widzenia ochrony praw jednostki istotne są procedury przewidziane w WiSiG, które określają ramy wydawania rozporządzeń i ich granice. Zgodnie z § 2 WiSiG rozporządzenia wydawane na podstawie tej ustawy mogą powstać jedynie w celu zapobieżenia lub usunięcia zagrożenia zaopatrzenia i muszą być ograniczone do niezbędnego minimum oraz tak kształtowane, by jak najmniej ingerowały w wolność działalności gospodarczej. Ponadto ustawa przewiduje inne gwarancje proceduralne, w tym zasady odszkodowania (§ 15) oraz określone obowiązki księgowe i informacyjne (§ 3–4), które zabezpieczają interesy podmiotów objętych rozporządzeniami. Ustawodawca przewidział też możliwość kontroli sądowej (np. w ramach norm ogólnych prawa administracyjnego), co oznacza, że środki podejmowane na tej podstawie podlegają sądowej weryfikacji.

Decyzje wydawane na podstawie przepisów ustaw zabezpieczających (*Sicherstellungsgesetze*) mają charakter zbliżony do rekwizycji w rozumieniu BLG, ale ich przedmiotem nie jest mienie prywatne jednostki, lecz majątek gospodarczy o znaczeniu strategicznym. W praktyce stosowanie tych ustaw dotyczy przede wszystkim sektora energetycznego, transportowego, logistycznego oraz komunikacyjnego⁴⁹.

Szczególną kategorię rekwizycji w niemieckim porządku prawnym stanowią te przewidziane w tzw. ustawach o zapewnieniu funkcjonowania podstawowych sektorów gospodarki (*Sicherstellungsgesetze*), w szczególności VerkSiG oraz EnSiG.

Verkehrssicherstellungsgesetz z 24 sierpnia 1965 r., w wersji ogłoszonej ponownie 8 października 1968 r., reguluje środki niezbędne do utrzymania usług transportowych o znaczeniu strategicznym (*lebenswichtiger Verkehrsleistungen*). Zgodnie z § 1 VerkSiG celem ustawy jest zapewnienie ciągłości transportu w sytuacjach zagrożenia zewnętrznego, stanu obrony lub szczególnej potrzeby sojuszniczej. Ustawa upoważnia rząd federalny do wydawania rozporządzeń mających na celu dostosowanie transportu drogowego, kolejowego, wodnego i lotniczego do potrzeb obronnych⁵⁰. Na podstawie przepisów wykonawczych możliwe jest czasowe wykorzystanie środków transportu, urządzeń lub infrastruktury przez administrację federalną lub Bundeswehrę, z obowiązkiem wypłaty odpowiedniego odszkodowania. Zgodnie z § 10 ust. 1 VerkSiG regulacje dotyczące rekompensaty świadczeń odnoszą się do „sektora kolejowego” (*Eisenbahn*) i przewidują ich wyrównanie na zasadach ekwiwalentności. Koordynacja działań w zakresie zapewnienia funkcjonowania transportu w sytuacjach nadzwyczajnych należy natomiast – zgodnie z § 1 ust. 1 w związku z właściwymi przepisami wykonawczymi – do właściwości Federalnego Ministerstwa Transportu (*Bundesministerium für*

⁴⁹ Por. M. Konarski, *Rekwizycje wojskowe w prawie francuskim...*, s. 86–87.

⁵⁰ § 2 VerkSiG.

Verkehr), działającego w porozumieniu z właściwymi resortami, w szczególności obrony i gospodarki.

Z kolei EnSiG z 20 grudnia 1974 r. stanowi ustawę ramową w zakresie bezpieczeństwa energetycznego państwa⁵¹. Zgodnie z § 1 EnSiG celem ustawy jest zapewnienie stabilnego funkcjonowania krajowego systemu zaopatrzenia w energię, w tym paliwa, energię elektryczną i gaz ziemny, w razie wystąpienia poważnych zakłóceń dostaw lub sytuacji kryzysowych. Ustawa przewiduje możliwość nakładania na przedsiębiorstwa obowiązków dostawczych lub organizacyjnych w interesie publicznym⁵² oraz wydawania rozporządzeń wykonawczych przez rząd federalny⁵³.

Szczególnego znaczenia przepisy EnSiG nabrały po 2022 r. w kontekście kryzysu energetycznego i ograniczenia dostaw surowców z Federacji Rosyjskiej. Na mocy nowelizacji z 2022 r. do EnSiG wprowadzono m.in. § 17a, który umożliwia rządowi federalnemu wprowadzenie czasowego zarządu nad przedsiębiorstwami energetycznymi (*Treuhandverwaltung*) oraz ich przejęcie w sytuacjach nadzwyczajnych. Ustawa przewiduje również obowiązek wypłaty odszkodowania w przypadku takich działań⁵⁴. Celem tych zmian było umożliwienie państwu interwencji w strategiczne sektory gospodarki w sytuacjach nadzwyczajnych, przy jednoczesnym poszanowaniu konstytucyjnej gwarancji własności z art. 14 GG.

W sensie *stricte* doktrynalnym regulacje EnSiG oraz pokrewne *Sicherstellungsgesetze* stanowią przykład ewolucji klasycznej instytucji rekwizycji – od fizycznego przejęcia rzeczy do modelu tzw. funkcjonalnej rekwizycji (*funktionale Requisition*), polegającej na nałożeniu na podmioty gospodarcze obowiązku określonego działania w interesie publicznym, bez konieczności wywłaszczenia. W literaturze podkreśla się, że rozwiązania te są przejawem dostosowania prawa obronnego do współczesnych potrzeb gospodarki złożonej.

Kolejną grupę regulacji odnoszących się do obowiązków o charakterze osobistym stanowi *Wehrpflichtgesetz* z 21 lipca 1956 r.⁵⁵, która reguluje obowiązek służby wojskowej jako konstytucyjny obowiązek obrony ojczyzny, wynikający z art. 12a GG. Choć ustawa nie posługuje się terminem „rekwizycja”, jej § 1 ust. 2 stanowi podstawę do nałożenia osobistego obowiązku służby wojskowej i świadczeń zastępczych, co określa się mianem „personalnej rekwizycji” (*Personalrequisition*).

Uzupełniającą ustawą o stosunkach prawnych żołnierzy (*Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten* [*Soldatengesetz*]) z 19 marca 1956 r.⁵⁶ reguluje status

⁵¹ Por. P. Frączek, *Uwarunkowania bezpieczeństwa energetycznego Niemiec*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2015, nr 1, s. 492–501.

⁵² § 2 EnSiG.

⁵³ § 3 EnSiG.

⁵⁴ § 12 EnSiG.

⁵⁵ *Gesetz über die Wehrpflicht* (Ustawa o obowiązku służby wojskowej), BGBl. I 1956, s. 651.

⁵⁶ *Gesetz über die Rechtsverhältnisse der Soldaten*, BGBl. I 1956, s. 114–126, dalej: SG.

prawny żołnierzy Bundeswehry, w tym podstawowe zasady korzystania z mienia prywatnego w sytuacjach nagłej potrzeby wojskowej. Na podstawie § 22 SG dowódca jednostki może – w razie bezpośredniego zagrożenia – czasowo zająć teren lub budynek prywatny, o ile jest to konieczne dla wykonania zadań obronnych, przy czym decyzja taka wymaga późniejszego zatwierdzenia przez właściwy organ administracyjny⁵⁷. Działania te mają charakter quasi-rekwizycyjny i muszą być oceniane w świetle art. 14 GG, przy czym BLG znajduje w tym przypadku zastosowanie posiłkowe, zwłaszcza w zakresie odszkodowania i proceduralnych gwarancji.

Nie można pominąć znaczenia przepisów dotyczących ochrony ludności i zarządzania kryzysowego, zawartych zarówno w ustawach federalnych, jak i krajowych. Na poziomie federacji podstawowe znaczenie mają dwa akty normatywne, a mianowicie ustawa o ochronie ludności i pomocy w przypadku katastrof (ZSKG – *Zivilschutz- und Katastrophenhilfegesetz*)⁵⁸ oraz ustawa o Federalnej Agencji ds. Ochrony Ludności i Pomocy w Przypadku Katastrof (*Gesetz über das Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe*)⁵⁹, które tworzą ramy współpracy między federacją a krajami związkowymi w zakresie ochrony ludności. Pierwsza z nich określa zadania federalne związane z ochroną cywilną i pomocą w sytuacjach kryzysowych, w tym możliwość czasowego korzystania z nieruchomości i mienia prywatnego w ramach działań ochrony ludności, przy jednoczesnym poszanowaniu prawa własności i zasad proporcjonalności. Natomiast druga powołuje Federalny Urząd ds. Ochrony Ludności i Pomocy w Przypadku Katastrof (*Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe*) jako centralny organ federalny odpowiedzialny za planowanie, koordynację i wsparcie logistyczne działań federalnych, w tym realizację rekwizycji mienia prywatnego zgodnie z przepisami ZSKG i zasadą odpowiedniego odszkodowania. W ten sposób oba akty ustawowe integrują działania federalne z zadaniami landów, zapewniając ochronę społeczeństwa przy jednoczesnym respektowaniu konstytucyjnych praw własności.

Z kolei w poszczególnych krajach związkowych obowiązują ustawy o ochronie ludności przed katastrofami (KatSG – *Landes-Katastrophenschutzgesetz*), np. w Berlinie (§ 17 KatSG)⁶⁰, Saksonii (§ 23 KatSG)⁶¹ czy Bawarii (art. 9–10

⁵⁷ Por. P. Sancewicz, *Stosunek administracyjnoprawny w niemieckiej doktrynie prawa publicznego*, „Studia Prawa Publicznego” 2020, vol. 29(1), s. 27–47.

⁵⁸ BGBl. I 2009, s. 1600.

⁵⁹ BGBl. 2004, s. 718.

⁶⁰ *Katastrophenschutzgesetz Gesetz über den Katastrophenschutz im Land Berlin* (Ustawa o ochronie ludności przed katastrofami w kraju związkowym Berlin), GVBl. 2021, s. 610.

⁶¹ *Sächsisches Katastrophenschutzgesetz* (Saksońska ustawa o ochronie ludności przed katastrofami), GVBl. 1999, s. 145.

BayKSG)⁶². Ustawy te przewidują możliwość czasowego przejęcia mienia, sprzętu ratowniczego lub środków transportu w celu przeciwdziałania katastrofom, klęskom żywiołowym lub skutkom działań wojennych. W razie „nagłego zagrożenia wymagającego natychmiastowego działania” (*Gefahr im Verzug*) dopuszcza się natychmiastowe użycie rzeczy, przy czym właścicielowi przysługuje prawo do odszkodowania.

Rekwizycje w tym zakresie mają charakter służebny – służą ochronie życia, zdrowia i podstawowych warunków funkcjonowania społeczeństwa, a nie celom militarnym. Dopuszczalne są jedynie takie ograniczenia prawa własności, które są proporcjonalne i ukierunkowane na cel ochronny. W tym sensie przepisy KatSG stanowią pomost między klasycznym prawem obronnym a prawem bezpieczeństwa wewnętrznego, odzwierciedlając zasadę konstytucyjnej współodpowiedzialności państwa za bezpieczeństwo obywateli.

Analiza porównawcza powyższych ustaw prowadzi do kilku wniosków o charakterze dogmatycznym. Po pierwsze, niemiecki system prawa obronnego opiera się na zasadzie rozproszenia kompetencji przy zachowaniu jednności celu – różne ustawy regulują odmienne aspekty rekwizycji, ale wszystkie podlegają wspólnym standardom konstytucyjnym⁶³.

Po wtóre, widoczna jest wyraźna ewolucja terminu „rekwizycja” – od klasycznego przejęcia mienia w okresie wojny ku modelowi „świadczeń obronnych” o charakterze funkcjonalnym, obejmującym także obowiązki przedsiębiorców i obywateli w zakresie utrzymania infrastruktury krytycznej⁶⁴.

Po trzecie, co do zasady rekwizycje są traktowane jako dopuszczalne, lecz ściśle reglamentowane ograniczenia prawa własności, których materialnym warunkiem legalności jest odpowiednia rekompensata. Brak odszkodowania czyniłby takie działania sprzecznymi z zasadą państwa prawa⁶⁵.

Wreszcie dogmatyczne znaczenie analizowanych ustaw polega na tym, że tworzą one spójny system *Verteidigungsrecht*, a więc prawa do obrony kraju, w którym każda ingerencja państwa w prawa jednostki jest powiązana z konkretnym, konstytucyjnie uzasadnionym celem. Można śmiało powiedzieć, że siła niemieckiego systemu obronnego polega nie na sile przymusu, lecz na sile prawa.

⁶² *Bayerisches Katastrophenschutzgesetz* (Bawarska ustawa o ochronie ludności przed katastrofami), GVBl. 1996, s. 282.

⁶³ Art. 12, 14 oraz 87a GG.

⁶⁴ Por. M. Konarski, *The Obligations of Entrepreneurs to Perform Tasks for the Armed Forces of the Republic of Poland*, „Civitas et Lex” 2025, vol. 47(3), s. 55–72.

⁶⁵ Art. 20 ust. 3 GG.

Zakończenie

Rekwizycje wojskowe jako instrument ingerencji w sferę majątkową jednostki stanowią jeden z najbardziej wyrazistych przykładów napięcia między bezpieczeństwem państwa a ochroną praw podstawowych. Analiza niemieckiego systemu prawnego prowadzi do wniosku, że rozwiązania przyjęte w RFN odzwierciedlają dążenie do zachowania tego delikatnego balansu poprzez zastosowanie precyzyjnych mechanizmów konstytucyjnych i ustawowych.

Z perspektywy konstytucyjnej niemiecka ustawa zasadnicza nie zawiera wprawdzie wyraźnego przepisu zezwalającego na rekwizycje wojskowe, ale jej systemowa wykładnia – zwłaszcza w świetle art. 14, art. 73 pkt 1 i art. 87a GG – pozwala jednoznacznie stwierdzić, że państwo posiada prawo do czasowego ograniczania korzystania z praw majątkowych w sytuacjach szczególnego zagrożenia dla obronności. Oznacza to, że bezpieczeństwo narodowe jest jednym z fundamentalnych dóbr konstytucyjnych, ale jego realizacja nie może prowadzić do naruszenia samej istoty praw jednostki. Rekwizycja jest więc aktem szczególnym, którego dopuszczalność musi wynikać z jasnej podstawy ustawowej, a jej zastosowanie musi odpowiadać wymogom proporcjonalności i konieczności w demokratycznym państwie prawa⁶⁶.

Bundesleistungsgesetz stanowi rozwinięcie tych konstytucyjnych zasad na poziomie ustawowym. Ustawa ta łączy w sobie dwie funkcje. Z jednej strony zapewnia administracji narzędzia do efektywnego reagowania w stanach kryzysowych, z drugiej zaś wprowadza szczegółowe gwarancje ochrony dla obywateli, których prawa mogą zostać ograniczone. Warto zauważyć, że niemiecki ustawodawca nie używa terminu „wojenne wywłaszczenie” (*Kriegsenteignung*) w nowoczesnych regulacjach dotyczących świadczeń na cele obronne (*Leistungen zur Verteidigung*). Zamiast tego stosuje bardziej neutralne określenia prawne o charakterze świadczeniowym. Ta zmiana terminologiczna wpisuje się w konstytucyjny model ochrony własności, w którym ingerencje w prawa majątkowe muszą być wyraźnie oparte na ustawie i podlegać odszkodowaniu oraz kontroli sądowej, odróżniając się od wcześniejszych modeli regulacji własności podlegającej ingerencji państwa⁶⁷.

System odszkodowawczy przewidziany w BLG spełnia wymogi wynikające z art. 14 ust. 3 GG, natomiast w razie wątpliwości interpretacyjnych sądy przyjmują wykładnię prokonstytucyjną, rozszerzającą ochronę majątkową obywateli. Podkreślić przy tym należy, że obowiązek rekompensaty nie jest wyłącznie

⁶⁶ Art. 20 ust. 3 GG.

⁶⁷ Por. J. Potrzebszcz, *Podmiot bierny a podmiot czynny bezpieczeństwa prawnego*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2015, vol. 8, s. 76–93.

elementem słuszności, lecz także materialnym składnikiem konstytucyjnego porządku własnościowego. Odszkodowanie pełni zatem nie tylko funkcję kompensacyjną, ale i legitymizacyjną wobec władzy publicznej – stanowi formę potwierdzenia, że państwo pozostaje związane prawem nawet w warunkach nadzwyczajnych.

Analiza porównawcza ukazuje, że rozwiązania niemieckie wyróżniają się wysokim poziomem sformalizowania i proceduralnej przejrzystości. W przeciwieństwie do wielu systemów, w których rekwizycje mogą być dokonywane na podstawie ogólnych upoważnień wykonawczych, BLG wymaga wydania indywidualnej decyzji administracyjnej, określenia przedmiotu świadczenia, wskazania podstawy prawnej i pouczenia o prawie do odwołania. Tak ukształtowany model zapewnia sądową kontrolę każdej decyzji, a także umożliwia jednostce korzystanie z konstytucyjnej skargi na naruszenie praw podstawowych⁶⁸.

W ujęciu systemowym prawo niemieckie traktuje rekwizycję nie jako wyjątek od zasad państwa prawa, lecz jako ich element, dostosowany do sytuacji nadzwyczajnych. W tym sensie stanowi ono realizację konstytucyjnej zasady *wehrhafte Demokratie* – demokracji zdolnej do obrony samej siebie, lecz działającej zawsze w granicach normatywnych, co oznacza system demokratyczny wyposażony w mechanizmy obrony przed działaniami zagrażającymi jego konstytucyjnym fundamentom. Federalny charakter państwa sprawia przy tym, że odpowiedzialność za rekwizycje spoczywa na władzach federalnych, a nie krajowych, co ma znaczenie dla zachowania jednolitości standardów odszkodowawczych i proceduralnych w całej RFN.

Podsumowując, niemiecki model rekwizycji wojskowych można uznać za przykład dojrzałego kompromisu między efektywnością administracji a ochroną praw jednostki. Wyraża on głęboko zakorzenioną w kulturze prawnej RFN zasadę, że państwo pozostaje podmiotem prawa także w obliczu zagrożenia. Konstytucyjne i ustawowe rozwiązania w tym zakresie mogą stanowić wzorzec dla innych państw, w tym dla Polski, w której problematyka świadczeń obronnych wymaga ponownego zdefiniowania w świetle współczesnych wyzwań bezpieczeństwa⁶⁹.

W konsekwencji doświadczenia niemieckie wskazują, że również w polskim systemie prawnym możliwe jest pogodzenie skuteczności działań administracyjnych w sytuacjach nadzwyczajnych z ochroną praw majątkowych obywateli, przy zachowaniu zasad proporcjonalności i różnych wariantów dróg dochodzenia

⁶⁸ Art. 93 ust. 1 pkt 4a GG.

⁶⁹ Zob. m.in. M. Konarski, *Ciężary publiczne...*, s. 104; idem, *The Obligations of Entrepreneurs...*, s. 119.

roszczeń odszkodowawczych, a więc administracyjnej, administracyjnosądowej i sądowej⁷⁰.

Niemieckie doświadczenia dowodzą, że skuteczność systemu obronnego nie musi pozostawać w sprzeczności z ochroną wolności i własności obywateli. Przeciwnie, o sile państwa świadczy nie tylko jego zdolność do mobilizacji zasobów, lecz również poszanowanie praw jednostki, w tym prawa własności, nawet w obliczu zagrożenia⁷¹. Rekwizycje wojskowe w RFN są zatem nie tylko narzędziem administracyjnym, lecz także przejawem konstytucyjnej kultury odpowiedzialności i praworządności, stanowiącej fundament niemieckiego państwa prawnego.

Bibliografia

- Bagińska E., Parachomiuk J., *Odpowiedzialność odszkodowawcza w administracji*, [w:] *System Prawa Administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 12, Warszawa 2010.
- Banaszak B., Malicka A., *Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.*, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Warszawa 2011.
- Buchheim C., *Die besetzten Länder im Dienste der deutschen Kriegswirtschaft während des Zweiten Weltkriegs. Ein Bericht der Forschungsstelle für Wehrwirtschaft*, „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte“ 1986, vol. 34(1).
- Degenhart C., *Staatsrecht I: Staatsorganisationsrecht*, Heidelberg 2022.
- Dinstein Y., *The International Law of Belligerent Occupation*, Cambridge 2019.
- Erkens H., *Das Bundesleistungsgesetz*, „Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Verwaltung und Recht in der Bundeswehr“ 2020, vol. 64(8).
- Frączek P., *Uwarunkowania bezpieczeństwa energetycznego Niemiec*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2015, nr 1.
- Hesse K., *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*, Heidelberg 2020.
- Ipsen J., *Staatsrecht II – Grundrechte*, München 2021.
- Komierzyńska E., Zdyb M., *Klauzula interesu publicznego w działaniach administracji publicznej*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 2016, vol. 63(2), DOI: <https://dx.doi.org/10.17951/g.2016.63.2.161>.
- Konarski M., *Ciężary publiczne w sytuacjach konstytucyjnych stanów nadzwyczajnych*, „Przegląd Prawa Administracyjnego” 2020, vol. 3, DOI: <https://doi.org/10.17951/PPA.2020.3.83-109>.
- Konarski M., *Constitutional Public Burdens as Part of the Defence Economy*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2023, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.31743/PPE.12610>.

⁷⁰ Zob. E. Bagińska, J. Parachomiuk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza w administracji*, [w:] *System Prawa Administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 12, Warszawa 2010, s. 517 i n.

⁷¹ Por. J. Potrzyszcz, *The Natural Human Right to Security and Security as a Constitutional Human Right*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 2, s. 219–233.

- Konarski M., *Military and Civilian Requisitions in Light of the Rulings of the Supreme Administration Tribunal from 1923–1931*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2023, vol. 21(1), DOI: <https://doi.org/10.15290/MHI.2023.22.01.09>.
- Konarski M., *Rekwizycje wojskowe na ziemiach polskich w latach 1919–1920 w świetle ustawodawstwa i orzecznictwa sądowego*, „Studia Prawnicze KUL” 2021, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.31743/SP.10624>.
- Konarski M., *Rekwizycje wojskowe w prawie francuskim*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2022, vol. 20(1), DOI: <https://doi.org/10.25167/OSAP.4766>.
- Konarski M., *Seizure of Real Estate for Temporary Accommodation of the Armed Forces of the Republic of Poland*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2025, vol. 23(2), DOI: <https://doi.org/10.25167/OSAP.5917>.
- Konarski M., *The Obligations of Entrepreneurs to Perform Tasks for the Armed Forces of the Republic of Poland*, „Civitas et Lex” 2025, vol. 47(3), DOI: <https://doi.org/10.31648/CETL.11566>.
- Koszel B., *Rola Federalnego Ministerstwa Obrony (BMVg) w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa Niemiec w XXI wieku*, „Colloquium” 2022, vol. 14(2), DOI: <https://doi.org/10.34813/12coll2022>.
- Krepa M., *Gospodarka Trzeciej Rzeszy w okresie Planu Czteroletniego. Zarys problematyki*, [w:] *Varia doctrinalia*, red. Ł. Machaj, Wrocław 2012.
- Lesiński P., *Rechtsstaat and It's Legal Order According to Robert von Mohl*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo” 2020, vol. 31(113), DOI: <https://doi.org/10.15584/znurprawo.2020.31.11>.
- Malinowski K., *Epokowy zwrot (Zeitenwende) w niemieckiej polityce bezpieczeństwa*, „Przegląd Zachodni” 2022, nr 3.
- Mecke C.E., *The “Rule of Law” and the “Rechtsstaat”: A Historical and Theoretical Approach from a German Perspective*, „Studia Iuridica” 2019, vol. 79, DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.1880>.
- Mirek I., *Daniny publiczne a prawa podstawowe w Ustawie Zasadniczej RFN*, [w:] *Instytucje prawa finansowego a wartości konstytucyjne. Księga dedykowana Profesor Teresie Dębowskiej-Romanowskiej*, red. M. Bogucka-Felczak, T. Nowak, J. Olesiak, Łódź 2024.
- Overy R., *War and Economy in the Third Reich*, Oxford 1994.
- Pieroth B., Schlink B., *Grundrechte. Staatsrecht II*, Heidelberg 2022.
- Potrzeszcz J., *Podmiot bierny a podmiot czynny bezpieczeństwa prawnego*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2015, vol. 8.
- Potrzeszcz J., *The Natural Human Right to Security and Security as a Constitutional Human Right*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.31743/SP.5606>.
- Roemer W., *Die neue Wehrverfassung*, „Juristen Zeitung” 1956, Nr. 7.
- Romanowski M., *Własność prywatna i dobro wspólne*, [w:] *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, red. W. Arndt, F. Longchamps de Brier, K. Szczucki, Warszawa 2013.
- Sachs M. (Hrsg.), *Grundgesetz. Kommentar*, München 2021.
- Sancewicz, *Stosunek administracyjnoprawny w niemieckiej doktrynie prawa publicznego*, „Studia Prawa Publicznego” 2020, vol. 29(1), DOI: <https://doi.org/10.14746/spp.2020.1.29.2>.
- Stern K., *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*, vol. 4: *Grundrechte*, München 2010.
- Stolleis M., *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland*, vol. 4: *Staats- und Verwaltungsrechtswissenschaft in West und Ost 1945–1990*, München 2012, DOI: <https://doi.org/10.17104/9783406707292-298>.

- Woleński J., *O państwie prawa. Uwagi filozofa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, vol. 64(2), DOI: <https://doi.org/10.14746/cph.2012.64.2.01>.
- Wyligąła H., *Uwarunkowania systemu zarządzania kryzysowego w Republice Federalnej Niemiec*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2010–2011, vol. 5.
- Zmierzczak M., *Interwencjonizm, totalitaryzm czy ideologizacja gospodarki? Kilka uwag o własności i gospodarce w III Rzeszy*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 2005, vol. 28.
- Косса́к В.М., Андру́сів У.Б., *Реквізиція як підстава припинення права власності в умовах воєнного стану*, „Науковий вісник УжНУ. Серія: Право” 2023, vol. 76(1), DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.26>.

Abstract: The article provides an analysis of the institution of military requisitions in the German constitutional and statutory order. The starting point is the assumption that the Federal Republic of Germany has developed a coherent and dogmatically precise legal model that enables the fulfilment of defence obligations while fully guaranteeing individual rights. At the constitutional level, the legal basis for requisitions is provided in particular by Articles 12a, 14, and 87a of the Basic Law (*Grundgesetz*), which define the relationship between the duty of defence, the protection of property, and the federal authorities' competences. The statutory analysis focuses on the Defence Services Act (BLG – *Bundesleistungsgesetz*) and accompanying acts, such as the Energy Security Act (*Energiesicherstellungsgesetz*) and the Transport Security Act (*Verkehrssicherstellungsgesetz*). The article shows that the BLG is a key legal instrument allowing for the introduction of temporary restrictions on citizens' property rights, while maintaining the principles of proportionality, necessity, and full compensation. The study points out that the German model of military requisition is a logical element of the concept of *wehrhafte Demokratie*, i.e. a democracy capable of defending itself within the framework of the law. Based on the analysis, it is demonstrated that requisitions are not an exception to the rule of law, but rather an integral part of it. The conclusion emphasises the importance of the analysed model for contemporary European states, including Poland, where the issue of defence services requires a new systemic approach in the context of collective security and EU law.

Keywords: administrative law; rule of law; constitution; Germany; military requisition; property; national defence

Abstrakt: Artykuł zawiera analizę instytucji rekwizycji wojskowych w niemieckim porządku konstytucyjnym i ustawowym. Punktem wyjścia jest założenie, że Republika Federalna Niemiec wykształciła spójny i dogmatycznie precyzyjny model prawny umożliwiający realizację obowiązków obronnych przy zachowaniu pełnych gwarancji praw jednostki. Na gruncie konstytucyjnym podstawę dla rekwizycji stanowią w szczególności art. 12a, 14 i 87a Ustawy Zasadniczej (*Grundgesetz*), które określają relacje między obowiązkiem obrony, ochroną własności oraz zakresem kompetencji władz federalnych. Analiza ustawowa koncentruje się na ustawie o świadczeniach na rzecz obrony (BLG – *Bundesleistungsgesetz*) oraz aktach towarzyszących, takich jak ustawa o bezpieczeństwie energetycznym (*Energiesicherstellungsgesetz*) czy ustawa o bezpieczeństwie transportu (*Verkehrssicherstellungsgesetz*). Wykazano, że BLG stanowi kluczowy instrument prawny pozwalający na wprowadzenie czasowych ograniczeń w prawach majątkowych obywateli, przy zachowaniu zasady proporcjonalności, konieczności oraz pełnej kompensaty odszkodowawczej. Wskazano, że niemiecki model rekwizycji wojskowych jest logicznym elementem koncepcji tzw. *wehrhafte Demokratie*, czyli systemu demokratycznego wyposażonego w mechanizmy obrony przed działaniami zagrażającymi jego konstytucyjnym fundamentom. W oparciu o przeprowadzoną analizę wykazano, że rekwizycje nie stanowią wyjątku od zasady państwa prawa, lecz jej integralną

część. W zakończeniu podkreślono znaczenie analizowanego modelu dla współczesnych państw europejskich, w tym dla Polski, gdzie problematyka świadczeń obronnych wymaga nowego ujęcia systemowego w kontekście bezpieczeństwa zbiorowego oraz prawa Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: prawo administracyjne; państwo prawa; konstytucja; Niemcy; rekwizycja wojskowa; własność; obrona narodowa